

ו. מזמור "תפלה לעני כי יעטף" (887).

וגר" (889),

רבי יהודה אומר: לא היה שליח הציבור צריך לומר לפניהם זכרונות ושופרות (888).

ב. "אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות" (890).

אלא אומר תחתיהן [במקום זכרונות ושופרות] מזמורים אלו:

ובסיום כל ברכה — אומר חותמיהן (891).
דהיינו, שאומר על כל פרשה [על כל ברכה מהברכות שמוסיפים] חתימה מעין הפרשה.

א. "רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה בארץ

אומרים אותה אלא בראש השנה, וביום הכפורים של יובל, ובשעת מלחמה. ועיין שם מה שכתב לענין הלכה.

887. כתב רש"י: ותפילה לעני כי יעטוף — על דוחק גשמים נופל. והבית יוסף [או"ח סימן תקע"ט] כתב: למה אומרים תפילה לעני כי יעטוף, מפני שהכל עניים בימי הרעב, כדאמרינן: לא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה. אי נמי, מדכתיב ביה: משמים אל ארץ הביט, שכשהגשמים יורדים, נמצא שהשם יתברך מביט אל הארץ ברחמים. ונראה לי עוד, מדכתיב ביה: אתה תקום תרחם ציון, הוי מעין מרחם על הארץ.

889. כך הוא לשון המקרא [מלכים א', פרק ח', פסוקים לו — לט]: רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה בארץ שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה, כי יצר לו איבו בארץ שעריו כל נגע מחלה, כל תפילה כל תחינה אשר תהיה לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעון נגע לבבו, ופרש כפוי אל הבית הזה. ואתה תשמע השמים מוכן שבתך וסלחת ועשית ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו כי ידעת לברך את לבב כל בני האדם.

והמאירי כתב שאומרים תפילה לעני וכו', מפני שרחמי השומע נכמרים לתפילת העני ביותר. ורבי יהונתן מלוני"ל כתב, דהיינו משום שנאמר במגילת איכה: העטופים ברעב בראש כל חוצות.

890. ביאר המצודת ציון [ירמיה יד]: "על דברי" — על ענין. "הבצרות" — ענין מניעה, כמו "לא יבצר מהם". ורצונו לומר: מניעת הגשמים.

והמהרש"א כתב, שזהו כמו ששנינו במשנתנו, שצריך שיהא ביתו ריקם וכו' [אמנם כתב שזין זה הוא דווקא בתעניות, ולכן לא הביאוהו הפוסקים]. ואמר "תפילה לעני כי יעטף", כלומר, ראוי שיתפלל עני, אבל בתנאי שיש לו במה להתעטף. והיינו על פי מה שמצינו במסכת נדרים ברכי יהודה ברכי אלעי, שהיה עני ביותר, ולא היה לו ולאשתו — רק גלימה אחת וכו'. ועיין שם שהארץ לבאר עניין הברכות וחתמתן.

891. במשנה לא מוזכר איזה חתימה חותמין על שני הפסוקים של רבי יהודה. ובפשטות משמע שעל הפסוק הראשון חותם זוכר הנשכחות, ועל הפסוק השני חותם שומע תרועה. והקשה הגבורת ארי, מה שייכות סיומים אלו לאותם פסוקים?

אמנם בהגהות על המאירי כתב, שמדברי המאירי מוכח שגם לשיטת רבי יהודה היו ממשיכים ואומרים אחר אותם פסוקים "מי שענה וכו'". ואם כן, יש לחתימה שייכות ל"מי

888. כתב הריטב"א, שאין כוונת רבי יהודה לומר שאינו צריך לומר. אבל אם רצה לאומרן — רשאי, שהרי אמר בטעם דבריו, שאין